

УДК 378.016:785

Н.Г. Мозгальова, д.п.н. доцент
ВДПУ імені М.Коцюбинського

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВІКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Анотація. В статті розкрито методологічні основи дослідження інструментально-виконавської підготовки вчителів музики. Виокремлено три рівні методології: філософський, загальнонауковий і мистецтвознавчий (конкретнонауковий), які є відносно рівноправними, взаємодоповнюючими та взаємопов'язаними. Розкрито сутність та особливості гуманістичного, аксіологічного, акмеологічного, системного, синергетичного, культурологічного, компетентісного, тембрового, інформаційно-семіотичного підходів.

Ключові слова: методологія, підхід, інструментально-виконавська підготовка, вчитель музики, організаційно-методична система.

Аннотация. В статье раскрыты методологические основы исследования инструментально - исполнительской подготовки учителей музыки. Выделены три уровня методологии : философский, общенаучный и искусствоведческий (конкретнонаучных), которые являются относительно равноправными, взаимодополняющими и взаимосвязанными. Раскрыта сущность и особенности гуманистического, аксиологического, акмеологического, системного, синергетического, культурологического, компетентностного, тембрового, информационно-семиотического подходов.

Ключевые слова: методология, подход, инструментально-исполнительская подготовка, учитель музыки, организационно-методическая система.

Summary. In the article the methodological bases of research performing instrumental music teacher training. Determined three -level methodology: philosophical, general and art criticism (konkretonaukovyy) that are relatively equal, complementary and interrelated. The essence and features of the humanist, axiological, acmeological, systemic, synergetic, cultural, competence, timbre, information and semiotic approaches.

Keywords: methodology, approach, instrumental performance in training, music teacher, organizational and methodical system.

Реформування системи педагогічної освіти у відповідності з Національною доктриною розвитку освіти України (2001р.) та Законом України «Про вищу освіту» (2002р.) потребує високоякісної підготовки фахівців, зокрема учителів музики, здатних до формування музичної культури підростаючого покоління у процесі різноманітної музичної діяльності, зокрема інструментально-виконавської.

Проблема інструментально-виконавської підготовки вчителів музики дістала широке висвітлення у науковій літературі. Зокрема, ученими розглянуто питання формування виконавських умінь (І.Гринчук, Є.Куришев), виконавської майстерності (М.Давидов), виконавської культури (Н.Згурська), виконавської активності (С.Єгорова) та ін.. Однак у спеціальній літературі не знайшло достатнього висвітлення обґрунтування методологічних засад інструментально-виконавської підготовки вчителів музики.

Мета статті полягає у висвітленні методологічного контексту інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики.

Дослідження інструментально-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики, як наукової проблеми, вимагає залучення методологічного арсеналу декількох наукових галузей, зокрема філософії, психології, педагогіки, методики та мистецтвознавства. Це обумовлює необхідність використання різних методологічних положень, дослідницьких стратегій, наукових підходів, тобто їх синтезу і генерування.

Визначаючи загальнонаукову методологію дослідження, ми дотримувались поглядів О.Отіч, відповідно до яких «необхідно звести широке «методологічне поле» до тих підходів, котрі найбільше відповідають заявленій науковій проблемі і дозволяють розробити таку організаційно-методологічну систему, яка б задовольняла вимоги суспільства до якості підготовки педагогічних кадрів» [1, с. 81].

У спектрі нашого наукового пошуку таким вимогам якнайкраще відповідають гуманістичний, аксіологічний, акмеологічний, системний, синергетичний, культурологічний, компетентнісний, тембровий, інформаційно-семіотичний підходи. Вони складають методологічну основу дослідження і відповідають філософському, загальнонауковому і мистецтвознавчому (конкретнонауковому) рівням, які є відносно рівноправними, взаємодоповнюючими та взаємопов'язаними.

Враховуючи, що пріоритетним завданням сучасної музичної педагогіки є сприяння становленню і вдосконаленню особистості майбутнього вчителя музики,

який володіє значним мистецьким досвідом, прагне реалізувати свої потенційні можливості, здатний до усвідомленого й обґрунтованого вибору рішень у різних життєвих і професійних ситуаціях, одним із методологічних орієнтирів дослідження, було обрано гуманістичний підхід, який «має визначати зрушення пріоритетів з матеріальних цінностей на духовні, з односторонньої орієнтації на масові підходи – на увагу до кожної особистості» [2, с. 9]. На наш погляд, гуманістична спрямованість інструментально-виконавської підготовки полягає у створенні найсприятливіших умов для виконавського розвитку та виконавської самореалізації студентів, передбачає диференціацію та індивідуалізацію виконавського репертуару, форм і методів навчання, зростання ролі суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі інструментальних занять та активізацію творчого потенціалу майбутнього вчителя музики особистості.

Гуманістичний підхід в галузі інструментально-виконавської підготовки необхідно розглядати у зв'язку з ціннісною спрямованістю особистості, тому серед методологічних засобів, на яких ґрунтується дослідження інструментально-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики, особливе місце належить аксіологічному підходу. І це зрозуміло, адже аксіологічна складова присутня буквально у всіх аспектах досліджуваної проблеми, починаючи від її змісту і мети, і закінчуючи результатом: особистість вчителя музики, здатного до професійного і життєвого успіху.

Розкриття сутності аксіологічного підходу дозволило сучасним філософам (В.Андрущенко, Г.Вишлецов, І.Зязюн, М.Каган, В.Лутай та ін.) виокремити систему відповідних принципів, до яких належать:

- рівноправність усіх філософських поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей (при збереженні різноманітності їх культурних і етнічних особливостей);
- рівнозначність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення і використання учень минулого і можливості відкриття сьогодні і в майбутньому;
- екзистенціальна рівність людей, соціокультурний прагматизм замість суперечок про підґрунтя цінностей;

- діалог замість байдужості чи взаємозаперечення [3, с. 31].

Виняткова важливість цих принципів полягає у тому, що вони дозволяють майбутнім вчителям музики цілісно і комплексно охопити усі складові виконавської, науково-дослідної і музично-педагогічної діяльності, усвідомити цінність спілкування з виконавським мистецтвом, школярами та колегами.

Відтак, впровадження аксіологічного підходу в практику навчання гри на музичних інструментах передбачає цілеспрямоване залучення всіх суб'єктів навчального процесу до цінностей світового виконавського мистецтва, усвідомлене ставлення до виконавської діяльності, що забезпечує якісне оволодіння інструментом, формує здатність до виконавського саморозвитку та виконавської самореалізації. Також необхідно підкреслити, що роль викладачів основного інструменту полягає у спрямуванні навчального процесу на входження студента у світ музичних цінностей без примусу ззовні, через ідентифікацію власної особи із загальнолюдськими цінностями.

Визначення однією з цілей дослідження формування успішної особистості вчителя музики, спрямованої на досягнення навчального і професійного успіху, детермінує впровадження в систему інструментально-виконавської підготовки ідей акмеологічного підходу «як основи і механізму стимулювання студентів до досягнення вершин досконалості у музично-педагогічній діяльності» [4, с. 6]. Акмеологія у перекладі з грецької мови - це наука про найвищий рівень розвитку людини [5, с. 280]. Її значущість особливо важлива для молоді, передусім для випускників вузів, змушених знаходити шляхи реалізації власних можливостей у складних умовах конкуренції на сучасному ринку праці. Знання механізмів успішної самореалізації, шляхів досягнення найвищого рівня професіоналізму, прагнення досягти успіху в обраній професії, а також усвідомлення слабких і сильних сторін своїх здібностей, умінь в навичок, наявність певних особистісних якостей допомагають випускникам обрати види діяльності, які дозволять професійно зростати, отримувати більше задоволення від роботи, чіткіше уявляти особистісні професійні перспективи; цілеспрямовано готуватися до майбутньої

професійної діяльності та підвищувати свою конкурентоспроможність на ринку праці.

У контексті дослідження акмеологічна спрямованість інструментально-виконавської підготовки передбачає активізацію мотиваційної сфери майбутнього вчителя музики на основі ознайомлення з вершинними досягненнями та завоюваннями людства, вивчення творчих досягнень видатних виконавців та педагогів світу, аналізу їхньої виконавської індивідуальності та умов її становлення, а також орієнтації на найвищі досягнення в теорії та практиці гуманістичного виховання, звернення уваги на такі практично важливі проблеми, як розробка стратегії життя та професійного становлення, що передбачає постійний рух до досягнення нових, все більш складних, ніж раніше, цілей.

Розгляд інструментально-виконавської підготовки як складної структурної і багаторівневої системи зумовлює необхідність застосування у дослідженні в якості важливої методологічної основи системного підходу. У класичному розумінні його суть полягає в тому, що відносно самостійні елементи системи розглядаються не ізольовано, а у взаємозв'язках та взаємодії з іншими. Специфічною ознакою даного підходу є спрямування наукових досліджень на розкриття цілісності об'єкта і механізмів її забезпечення.

Дослідження Є.Ільїної, А.Каузової, Е.Кубанцевої, Г.Падалки, Е.Скрипкіної, Л.Рапацької, І.Рахімбаєвої, Р.Тельчарової, Г.Ципіна, О.Шрамко, О.Щолокової та ін. підтверджують доцільність використання системного підходу в процесі навчання гри на музичних інструментах. Екстраполяція їх поглядів на проблему нашого дослідження дозволяє розглядати інструментально-виконавську підготовку майбутнього вчителя музики як цілісну організаційно-методичну систему, що складається із сукупності таких елементів: мета, суб'єкти педагогічного процесу (педагог і студенти), зміст, принципи, функції, педагогічні умови, форми і методи, засоби навчання і виховання (матеріальне забезпечення). Застосування системного підходу дозволяє визначити інтегративні (лат. *integration* – поновлення, об'єднання в ціле будь-яких частин) системні властивості і якісні характеристики елементів, що складають загальну систему фахової підготовки учителя музики, з'ясувати

характер взаємозв'язків, виявити системоутворюючі фактори, з'ясувати її функції та вивчити взаємодію системи із оточуючою дійсністю.

Оскільки інструментально-виконавська підготовка постійно оновлюється та модернізується, тобто вона не є «застиглим утворенням», а, відповідно до теорії нелінійних динамік, здатна до самоорганізації та саморозвитку, системний підхід у нашому дослідженні використовується у єдності із синергетичним. Представники синергетичного підходу (А.Боблоянц, К.Джордж, Р.Дефей, О.Князева, С.Курдюмов, Дж.С.Ніколіс, І.Пригожин, І.Стенгерс, Г.Хакен та ін.) досліджують процеси переходу складних систем із неупорядкованого стану в упорядкований; зв'язки між елементами системи, сумарна дія яких у межах системи за своїм ефектом сильніша від суми ефектів дії кожного окремого елемента; сумісну дію багатьох підсистем самої різної природи, в результаті чого виникає і функціонує нова структура.

З позицій синергетичного підходу системність інструментально-виконавської підготовки носить специфічний характер внаслідок особливості її предмета, а також особливостей його опанування. Вона носить нелінійний характер, є власне відкритим діалогом, який стимулює розвиток виконавських можливостей студента, передбачає альтернативність вибору форм і методів навчання, виконавського репертуару, концертної діяльності. Сутність процесу інструментально-виконавської підготовки з позицій синергетики полягає у пробудженні виконавських можливостей студентів, стимулюванні власних, не розкритих і навіть прихованих ліній розвитку. Синергетичний підхід детермінує ідею відкритості і творчого характеру навчально-виконавської діяльності майбутніх учителів музики, актуалізує міжпредметні та міжциклові зв'язки інструментально-виконавської підготовки, що сприяє її всебічності та спроможності до креативної педагогічної взаємодії.

Необхідність обрання культурологічного підходу як методологічної основи дослідження зумовлена тим, що становлення успішної особистості вчителя музики по-перше «знаходиться у прямій залежності з процесами її етнічної і культурної ідентифікації», по-друге «має спрямовуватись на формування її як

людини культури, яка, створюючи культуротворче естетико-розвиваюче середовище своєї професійно-педагогічної діяльності, сама збагачується в ході цього процесу у професійному, художньо-естетичному та особистісному плані» [1, с. 97].

В даному контексті особистість вчителя музики виступає суб'єктом культури, а це означає, що вона є істотою творчою і прагне до культурного перетворення педагогічної реальності. Це дає підстави констатувати, що культурологічна сутність інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики полягає у цілеспрямованому залученні всіх суб'єктів навчального процесу до культурного зростання за рахунок освоєння ними світових культурних надбань, форм і методів спілкування з культурною спадщиною минулого і сучасності, розвитку цілісного культурологічного світогляду, умінь аналізувати і синтезувати мистецькі явища, виявляти їх естетичні та моральні властивості.

Оскільки за методологічний орієнтир дослідження було обрано ідею компетентнісного підходу, ми керувались думкою І.Зязюна про те, що «компетентнісний підхід найбільш повно відповідає соціальним очікуванням у сфері мистецької освіти й інтересам учасників освітнього процесу» [6, с. 14 – 16]. Реалізація компетентнісного підходу дає змогу трансформувати мету і зміст освіти в суб'єктивні надбання студента (майбутнього вчителя), які можна об'єктивно виміряти. Його навчальна діяльність набуває дослідницької і перетворюючої спрямованості, стає синтезом когнітивного, предметно-практичного і особистісного досвіду. Методологічна орієнтація на компетентнісний підхід в галузі навчання гри на музичних інструментах виявляється продуктивною, адже передбачає високу міру готовності майбутнього фахівця до успішної педагогічної діяльності, забезпечує активізацію механізмів загального і виконавського саморозвитку, передбачає врахування мотивації, її динаміки у процесі інструментально-виконавської підготовки, організації саморуку до кінцевого результату.

Методологію конкретнонаукового (мистецтвознавчого) рівня складають тембровий та інформаційно-семіотичний підходи. Їх використання зумовлене тим,

що підвищення якості навчання гри на музичних інструментах не може відбуватися поза орієнтацією на всебічне пізнання виконавського мистецтва. Інноваційним є введення тембрового підходу, який широко представлений у методології мистецтвознавства, але недостатньо розроблений в педагогіці мистецької освіти. Методологічні основи даного підходу висвітлено переважно в роботах провідних виконавців-інструменталістів – Ф.Бузоні, К.Метнера, Г.Нейгауза, М.Фейгіна, С.Фейнберга та мистецтвознавців Б.Асаф'єва, М.Арановського, В.Апатського, М.Давидова, В.Медушевського, Є.Назайкінського А.Сохора, В. Цуккермана та ін.

Застосування тембрового підходу є принциповим з огляду на те, що інструментально-виконавська підготовка вчителів музики у вищих педагогічних навчальних закладах здійснюється на різних музичних інструментах, що вимагає розуміння їх темброво-інтонаційних виражальних можливостей. Крім того, спрямування процесу виконавського навчання на усвідомлену тембротворчість активізує мотиваційну сферу студентів, їх музичний інтелект, уяву, внутрішнє сприйняття і емоційні реакції, які через виконавське втілення приводять до формування виразного виконавського звукотембру. Ще одним концептуальним твердженням є те, що темброва спрямованість навчання передбачає оновлення виконавського репертуару, взаємозв'язок, екстраполяцію й взаємопроникнення різних виконавських методик, що, на наш погляд, значно оновить зміст і підвищить якість інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики.

Орієнтація на інформаційно-семіотичний підхід в практиці інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики вимагає дотримання певних вимог, а саме: розгляд музичної мови як семіотичної системи, тобто системи знаків, що відображають ті чи інші змісти і значення; визначення «інформації» одним із засобів вивчення музичних текстів і виконавських процесів, семантичного смислу та аксіологічності виконавської творчості.

Отже, проаналізовані вище філософські, загальнонаукові та музикознавчі підходи та їх «рівневе впорядкування» свідчить про усвідомлене призначення

кожного в методологічному полі дослідження процесу інструментально-виконавської підготовки вчителів музики.

Література

1. Отич О. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О.М. Отич; за наук. ред. І.А. Зязюна. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 752 с.

2. Падалка Г.М. Розвивальний потенціал мистецької діяльності та педагогічні умови його реалізації / Г.М.Падалка // Наукові записки : Серія : Педагогіка – Вип.5. – Тернопіль, 2006. – С. 7– 11.

3. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку 21ст. : монографія / В.Андрущенко, В.Лутай, Л.Панченко та ін.. – К. :«Педагогічна думка», 2007.–352с.

4. Козир А.В. Теорія та практика формування професійної майстерності вчителів музики в системі багаторівневої освіти : дис. ...д-ра. пед. наук : 13.00.02-13.00.04 / А.В. Козир. – К., 2009. – 574 с.

5. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь : для студ. высш и сред. пед. учеб. заведений / Г.М. Коджаспирова, А.Ю.Коджаспиров. – М. : Издат. Центр«Академия»,2000.– 176с.

6. Зязюн І.А. Педагогіка добра : ідеали і реалії : наук. - методичний посібник / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.